

Hoogheemraadschap van
Rijnland

Meerjarenperspectief 2018-2021

Archimedesweg 1
postadres:
postbus 156
2300 AD Leiden
telefoon (071) 3 063 063
telefax (071) 5 123 916

CORSA-nummer: 17.044715
Voor VV 21 juni 2017
Aanlevering 23 mei 2017

Samenvatting

Meerjarenplan

Het meerjarenperspectief 2018-2021 (MJP) geeft aan wat Rijnland de komende jaren gaat doen, hoe we dat gaan doen en hoe we dat financieren. Het MJP vormt het kader voor de in november vast te stellen begroting 2018.

Wat gaan we doen?

Rijnland werkt aan droge voeten en schoon water. Een groot deel van onze inzet besteden we aan het dagelijkse beheer en onderhoud. Daarnaast pakken we bijzondere of complexe opgaven op in aparte (investerings)projecten.

Hoofdpijnen per programma

Binnen het programma Waterveiligheid onderhouden we in de MJP-periode zo'n honderd kilometer regionale keringen en ronden we het versterken van de IJsseldijk bij Gouda af. Binnen Voldoende Water onderhouden we enkele tientallen gemalen en enkele honderden kilometers watergangen. Om het watersysteem klimaatbestendig te maken, werken we aan diverse integrale watergebiedsplannen en leggen we in de MJP-periode de piekberging in de Nieuwe Driemanspolder aan. Binnen Gezond Water ligt de nadruk op dit moment op het (bestuurlijke) proces 'Kijk op Waterkwaliteit'. Daarnaast verbeteren we de waterkwaliteit en ecologie in ca. tien waterlichamen. In de Waterketen ligt de nadruk op het aanpassen van onze assets aan de eisen van deze tijd, terwijl we de effluentkwaliteit zo goed mogelijk houden. In 2018 stelt het bestuur beleid vast over energieneutraliteit: wanneer Rijnland dat gaat bereiken en op welke manier.

Hoe gaan we dat doen?

De focus ligt in de komende jaren op het in goede staat brengen en houden van onze assets en systemen: de basis op orde. Daarnaast werken we aan een aantal strategische vraagstukken, binnen de waterkwaliteit en de waterketen.

Samenwerken

Rijnland kan de opgaven niet alleen aan. We zoeken daarom nadrukkelijk samenwerking met partners in het gebied: overheden, bedrijven en burgers. We overleggen actief in het eerste stadium van plannen van derden en betrekken hen bij onze plannen. We zoeken naar synergie in de planvorming en uitvoering.

Hoe gaan we dat betalen?

Tariefstijging gemiddeld 2%

In het voorliggende MJP stijgen de gemiddelde tarieven met 2% per jaar, zoals afgesproken in het coalitieakkoord. In absolute zin heeft Rijnland lage tarieven, vergeleken met andere waterschappen in de regio en rekening houdend met de complexe opgaven in de regio. Door het grote investeringsvolume van de afgelopen en komende jaren neemt de schuldenlast langzaam toe. Op termijn zien we deze afnemen, hoewel iets later dan eerder gedacht.

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
1. Inleiding en ontwikkelingen	4
2. Programma Waterveiligheid	6
3. Programma Voldoende Water	8
4. Programma Schoon en Gezond Water	10
5. Programma Waterketen	12
6. Programma Bestuur, Organisatie en Dienstverlening.....	14
7. Financiële uitwerking	18
8. Risico's en risicobeheersing	21
Bijlage 1. Kaders en uitgangspunten.....	22
Bijlage 2. Overzicht investeringen	23

1. Inleiding en ontwikkelingen

1.1 Wat gaan we doen, wat gaat het kosten?

Voor u ligt het Meerjarenperspectief 2018-2021 (MJP) van het Hoogheemraadschap van Rijnland. In dit MJP geven wij een doorkijk wat Rijnland de komende jaren gaat doen, met de daarbij behorende kosten en wat dat betekent voor de waterschapsbelasting. Het MJP maakt deel uit van de Planning- en Controlcyclus en vormt het kader voor de later dit jaar vast te stellen Programmabegroting 2018.

Het MJP vormt een nadere uitwerking van het Waterbeheerplan 2016-2021 (WBP5) en het coalitieakkoord en borduurt voort op de programmabegroting 2017. In het MJP hebben we de recente ontwikkelingen en inzichten verwerkt en houden we rekening met de kaders zoals vastgesteld door de VV.

1.2 Kaders van de VV

De VV heeft 1 februari 2017 de financiële kaders en uitgangspunten voor het MJP vastgesteld. De inhoudelijke koers volgt uit het WBP5 en de programmabegroting 2017. De financiële kaders gaan onder meer in op de lastendrukstijging (maximaal 2% vanaf 2018) en de schuldenlast (maximaal 300% in 2023 en maximaal 250% in 2030). Eventuele financiële meevallers zetten we in conform de motie "Randvoorwaarden WBP5" van 23 september 2015. Bij financiële tegenvallers of nieuwe opgaven, stellen we de ambities bij. De volledige tekst van de kaders vindt u in bijlage 1. Het MJP blijft binnen de gestelde kaders, met uitzondering van de schuldenpositie, die over een langere periode wordt teruggebracht.

1.3 Externe ontwikkelingen

Het klimaat verandert. Wij hebben een grote opgave om ons gebied nu en in de toekomst veilig (tegen overstromingen) te houden en te blijven voorzien van voldoende en schoon water. We kunnen dat echter niet alleen en zoeken nadrukkelijk naar samenwerking met andere overheden, organisaties, bedrijven en ingelanden. Een eerste stap hierin zijn de klimaatconferenties die we in 2017 organiseerden. In dit MJP geven wij aan wat we doen, samen met anderen, om de klimaatveranderingen het hoofd te bieden. Een andere relevante ontwikkeling is het voorstel van de Unie van Waterschappen om in 2025 als gehele waterschapsector energieneutraal te zijn¹.

Maar niet alleen het klimaat verandert, ook de samenleving verandert continue. Meer dan ooit zoeken we samenwerking en smeden we coalities bijvoorbeeld via de strategische samenwerkingsagenda's en andere initiatieven. We betrekken bedrijven en burgers bij de gevolgen van klimaatverandering en vergroten hiermee het "waterbewustzijn" en de "zelfredzaamheid".

Bovendien neemt de rol van ICT steeds meer toe. Via slimme toepassingen kunnen wij onze taken beter uitvoeren maar kunnen we ook de samenwerking met andere betrokkenen beter organiseren. Wij houden nieuwe ontwikkelingen nauwlettend in de gaten en anticiperen hierop waar nodig. Meer hierover in hoofdstuk 6.4.

1.4 Interne ontwikkelingen

Het college heeft in maart in het zogenaamde mid term review de balans opgemaakt. Het college constateert dat Rijnland goed op koers ligt met de uitvoering van de doelen uit het WBP5 en dat er geen grote koerswijzigingen nodig zijn. Wel moet de focus, nog meer dan tot nu toe, gericht zijn op "de basis op orde". In het voorliggende MJP richten we ons dan ook nadrukkelijk op het reguliere werk, met die basis op orde.

---

¹ Bron: 'Naar een duurzaam Nederland, investeringsagenda voor Kabinetsformatie 2017'

Het college heeft ook geconstateerd dat de organisatie de bestuurlijke thema's participatie, dienstverlening en deregulering goed heeft opgepakt en geïntegreerd in de werkwijze. Rijnland werkt meer en meer samen met partners en is goed zichtbaar. De thema's innovatie en duurzaamheid behoeven nog wel aandacht en bestuurlijke aansturing.

De directie werkt aan het verder verbeteren van de efficiëntie van de organisatie, in zowel de projectketen als het dagelijkse werk, in de zogenoemde organisatie-ontwikkelagenda. Deze agenda is het vervolg van Passie voor Water en richt zich op drie pijlers: vereenvoudigen van de aansturing, vergroten van de resultaatgerichtheid en persoonlijk leiderschap.

Daarnaast maken we de organisatie toekomstbestendig via een strategische personeelsplanning. Om de basis op orde te krijgen en houden, en strategische keuzes te maken, en tegelijkertijd meer samen te werken en coalities te smeden, vraagt heel wat van de organisatie en dit leidt tot aanpassingen in het personeelsbestand.

2. Programma Waterveiligheid

Portefeuillehouder: M. Kastelein, H. Pluckel (kust)

Programmadirecteur: A. Bol

2.1 Doel

Wonen in Rijnland lijkt zo vanzelfsprekend, maar doordat een groot deel onder zeeniveau ligt, blijft het beheergebied niet droog zonder duinen, dijken en kades. In totaal beheert Rijnland bijna 45 kilometer primaire waterkeringen, waarvan 40 kilometer duinen, en bijna 1250 kilometer regionale keringen. Wij beschermen ons beheergebied en de Rijnlandse inwoners goed tegen overstromingen vanuit de zee, de rivieren en het regionale watersysteem. Hiervoor gebruiken we een aanpak in drie lagen: we noemen dat meerlaagsveiligheid. De tactische doelen in het WBP5 komen overeen met deze drie lagen van de meerlaagsveiligheid:

1. Wij beschermen tegen overstromingen (preventie),
2. Wij adviseren over het beperken van de gevolgen van overstromingen (gevolgbeperking),
3. We bereiden ons goed voor op een calamiteit.

2.2 Wij beschermen tegen overstromingen (2018: € 30 mln²)

Een nieuwe term die we gebruiken is de term 'zorgplicht'. Zorgplicht houdt in dat Rijnland als beheerder de taak heeft om de keringen aan de veiligheidseisen te laten voldoen en voor het noodzakelijke preventieve beheer en onderhoud te zorgen. Voor de primaire keringen is dit verankerd in de waterwet, maar we vinden dat we voor de regionale keringen eenzelfde zorgplicht hebben. De werkzaamheden die bij de zorgplicht horen zijn niet anders dan wat we altijd al doen. In het kader van de zorgplicht verhogen en versterken we regelmatig onze waterkeringen, bijvoorbeeld omdat ze door bodemdaling te laag zijn geworden. En we zetten instrumenten als voorlichting, advisering, inspectie, vergunningverlening, toezicht en handhaving in. De belangrijkste werkzaamheden in de planperiode zijn:

- Het op orde brengen van de afgekeurde delen van de primaire kering langs de Hollandsche IJssel, ter hoogte van Gouda. De uitvoering van de versterking van de dijk zelf loopt t/m 2018. De keersluis en de Mallegatsluis worden in 2020 en 2021 op orde gebracht. In 2018 start hiervoor de planuitwerkingsfase. Voor de voorlanden langs deze waterkering wordt onderzocht of ze alsnog kunnen worden goedgekeurd o.b.v. nieuwe rekenregels die worden ontwikkeld in de "Projectoverstijgende Verkenning (POV) Voorlanden".
- We starten halverwege de planperiode met het beoordelen van de primaire waterkeringen in het kader van de landelijke beoordelingsronde 2017-2023.
- In 2017 heeft de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) Rijnland als een van de eerste waterschappen geaudit over de "zorgplicht" primaire keringen. In grote lijnen was het oordeel positief, maar de ITL heeft wel een aantal verbeterpunten genoemd. Deze hebben vooral betrekking op het verbeteren van de samenhang tussen de verschillende deeltaken van de zorgplicht en pakken we in de planperiode op.
- Voor de regionale keringen brengen we in deze planperiode 90% van de in 2012 afgekeurde keringen op orde. We verbeteren en onderhouden per jaar ongeveer 25 tot 30 km regionale keringen. Daarnaast zorgen we door voorlichting, toezicht en waar nodig handhaving dat bekleding van de keringen wordt hersteld. Hiermee voldoet naar verwachting 65% van de keringen in 2021 aan de norm.
- In 2017 is de primaire functie van de Spaarndammerdijk en de waterkering langs de Gekanaliseerde Hollandsche IJssel gewijzigd in een regionale functie. In 2017 wordt ook de verbeteropgave van deze nieuwe regionale keringen duidelijk. In afstemming met het HWBP en in relatie tot de overige verbeteropgave voor regionale keringen programmeren we vervolgens het uitvoeren van deze verbeteropgave. Daarbij zoeken

---

² Boven elk tactisch doel staan de exploitatiekosten, inclusief kapitaallasten.

we voor de uitvoering naar samenwerking met de buurwaterschappen. De kans is reëel dat (een deel van) de verbetering in de planperiode wordt uitgevoerd. We hebben dan ook onze bijdrage hiervoor in de investeringsramingen opgenomen.

- We onderzoeken samen met de provincies wat we met de nog niet-genormeerde polderkeringen doen: willen we ze als regionale waterkeringen normeren of kunnen we ze uit de legger halen?
- We werken aan de toetsing van de regionale waterkeringen. Tot en met 2019 werken we aan de toetsing van kunstwerken (o.a. sluizen), bijzondere waterkerende constructies (o.a. damwanden) en niet-waterkerende objecten. Daarna toetsen we ook de grondlichamen.
- Daarnaast voeren we de reguliere jaarlijkse voorjaarsinspecties uit waarbij we alle keringen binnen het beheergebied visueel inspecteren.
- We zetten de samenwerking met andere waterschappen voor het muskusrattenbeheer voort op basis van een nieuwe beleidsvisie en samenwerkingsovereenkomst die we in 2017 ondertekenen.
- We houden de beleidskaders actueel (keur, leggers, beheerregister en Nota Waterkeringen). In het begin van de planperiode werken we aan een evaluatie van de Nota Waterkeringen als basis voor de daarna op te stellen Nota Waterveiligheid.
- We voorkomen activiteiten die een negatieve invloed hebben op de waterkeringen. Dit doen we met voorlichting, planadvisering, vergunningverlening, toezicht en handhaving. Jaarlijks controleren we middels een kadeschouw een deel van de keringen op (illegale) activiteiten. Bij planadvisering en vergunningverlening kijken we, in lijn met de nieuwe Omgevingswet, zo integraal mogelijk naar mogelijkheden voor (mede)gebruik van keringen.

2.3 Wij adviseren over het beperken van de gevolgen van overstromingen (2018: € 0,1 mln)

Hoe hoog en sterk onze waterkeringen ook zijn, een overstroming valt nooit uit te sluiten. Dit "restrisiko" accepteren we als maatschappij, maar die maatschappij kan aanvullende maatregelen nemen om de gevolgen te beperken. Rijnland adviseert hierin. Voor 2018 hebben we, ten behoeve hiervan, realistische overstromingsbeelden beschikbaar. De belangrijkste werkzaamheden in de planperiode zijn:

- We zetten ons actief in om het bewustzijn over het wonen en werken in een overstroombaar gebied te vergroten.
- Wij willen samen met anderen een pilot uitvoeren om concepten van gevolgbeperking (bijvoorbeeld wat er kan met gebiedsinrichting) te testen. Hiervoor zijn we echter wel afhankelijk van de bereidheid van anderen om daar met ons aan te werken.

2.4 We bereiden ons goed voor op een calamiteit (2018: € 1,4 mln BOD)

Calamiteiten kunnen we helaas nooit uitsluiten. Rijnland bereidt zich dan ook goed voor op alle mogelijke waterstaatkundige calamiteiten die zich in het beheergebied kunnen voordoen. Het gaat daarbij niet alleen om overstromingen, maar ook om bijvoorbeeld waterkwaliteitsincidenten zoals illegale lozingen, of incidenten op één van de afvalwaterzuiveringsinstallaties.

Het goed voorbereiden op calamiteiten speelt dus niet alleen bij het thema Waterveiligheid, maar ook bij andere thema's. Om dubbelingen in tekst te voorkomen staat het onderwerp calamiteitenbestrijding beschreven in deze paragraaf; de kosten zijn opgenomen in: Kwaliteit van de organisatie, programma BOD.

2.5 Financiën

Waterveiligheid, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Bruto investeringen	32	19	14	23	19
Exploitatiekosten incl. kapitaallasten	31	31	28	28	29

3. Programma Voldoende Water

Portefeuillehouder: J. Langeslag, M. Leewis (zoet water)

Programmadirecteur: A. Bol

3.1 Doel

Rijnland zorgt voor voldoende water, dus niet te veel en niet te weinig, en met de juiste kwaliteit, passend bij de functies in ons gebied. Dat lijkt vanzelfsprekend, maar is het niet. Rijnland ligt voor het grootste deel onder zeeniveau en kent een grote variatie aan hoogteligging en landgebruik. Door klimaatverandering, bodemdaling en verstedelijking neemt de druk op de ruimte en het watersysteem almaar toe. Om voor voldoende (zoet) water te zorgen, zijn goed beheer, een goede inrichting en gedegen onderhoud van essentieel belang.

3.2 Wij zorgen ervoor dat de waterpeilen kloppen (2018: € 6 mln)

Rijnland faciliteert de functies in het gebied door het instellen en voeren van een goed oppervlaktewaterpeil. Dit doen we in goed overleg met belanghebbenden en met andere waterbeheerders. We zoeken hierbij naar een optimum van alle belangen, duurzaamheid en kosten en baten. Waar het faciliteren van de huidige functies niet doelmatig is, overleggen we met de ruimtelijke ordenaars en belanghebbenden over het aanpassen van de functies. De belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- We actualiseren 15 a 20 peilbesluiten per jaar. Het aantal actuele (gebaseerd op dan geldende omstandigheden) peilbesluiten neemt daardoor toe tot ca. 90%.
- We voeren het peil zoals in het peilbesluit vastgesteld in ca. 95% van de polders, binnen marges (+/-5cm, tenzij anders opgenomen in het peilbesluit).
- We vergunnen en handhaven peilafwijkingen op basis van het in 2016 geëvalueerde en in 2017 geactualiseerde (als onderdeel van de Keur) beleid peilafwijkingen.

3.3 Wij zorgen voor instandhouding van het watersysteem (2018: € 40 mln)

Om het vastgestelde peil te kunnen voeren, voert Rijnland water aan en af met behulp van kunstwerken (inlaten, gemalen, stuwen) en watergangen. Rijnland onderhoudt deze kunstwerken en watergangen om te zorgen dat ze goed functioneren; we brengen en houden onze basis op orde. Hierbij hanteren we twee uitgangspunten: we maken continue een afweging tussen functies, risico's en levensduurkosten (principes van assetmanagement), en we doen dit duurzaam - in materialen, energieverbruik en invloed op de omgeving. De belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- We voeren dagelijks en groot onderhoud uit aan de bijna 400 poldergemalen. In 2019 ronden we "cluster 2" af met ca. 25 poldergemalen. Rond die tijd start ook de voorbereiding van cluster 3.
- We hebben enkele dergelijk 2000 overige kunstwerken (inlaten, stuwen, duikers, etc.) in beheer en onderhoud. We prioriteren er jaarlijks ca. 50 voor (groot) onderhoud.
- We actualiseren de besturingssoftware (Bosbo) voor de boezem- en poldergemalen en sluiten gemalen hierop aan waar dat nog niet is gebeurd.
- We ronden nog lopende baggerclusters af in 2019. Daarnaast baggeren we ca. 150 a 200 km/jaar in onderhoudsprojecten.
- In 2017 heeft de VV beeld- en opinievormend gesproken over het baggerbeleid. In 2018 volgt besluitvorming in de Legger en onderliggende beleidsregels.
- We onderhouden jaarlijks ca. 2600 km watergangen conform de gedragscode Flora en Faunawet. We zien erop toe dat anderen hun onderhoudsplicht ook uitvoeren.
- We ronden het overnemen c.q. afstoten van beheer en onderhoud van lopende dossiers af, en bereiden dit uit met nieuwe dossiers. Onder voorwaarde dat we goede afspraken kunnen maken over de onderhoudsachterstanden.
- We adviseren derden bij ruimtelijke ontwikkelingen, verlenen vergunningen en handhaven. We anticiperen hierbij op de nieuwe Omgevingswet.

- We werken actief met partners samen aan specifieke problemen zoals grondwateroverlast of bodemdaling.
- Rijnland beheert de doorgaande recreatieve vaarroutes. We overleggen met provincie en gemeenten over de nadere invulling van vaarwegbeheer in overige wateren.
- Rijnland is nautisch beheerder (handhaven openbare orde en veiligheid op het water) voor zover niet elders belegd. We overleggen met provincie en gemeenten over een logischer verdeling.

3.4 Wij beperken de gevolgen van wateroverlast (2018: € 5 mln)

Eind jaren negentig van de vorige eeuw, maar ook het afgelopen decennium, heeft Nederland met ernstige wateroverlast te maken gehad. De overheden hebben daarom in 2003 in het Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW) afgesproken het watersysteem te verbeteren en klimaatbestendig te maken. De provincie heeft deze afspraken vertaald in normen. Dit schept duidelijkheid wat ingelanden van het waterschap mogen verwachten en waar ze zelf aan de lat staan. De meest recente klimaatscenario's laten zien dat de klimaatontwikkelingen sneller gaan dan gedacht. De belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- We ronden de piekberging Nieuwe Driemanspolder in 2020 af en de piekberging Haarlemmermeer in 2022.
- We starten jaarlijks een nieuw watergebiedsplan en ronden diverse lopende plannen af. Eind 2021 hebben we ca. 75% op orde en eind 2026 het hele gebied.
- Uit de actualisatie van de boezemstudie blijkt een extra opgave in de polders. Waar mogelijk nemen we deze extra opgave mee in lopende of nog te starten watergebiedsplannen. Waar dat niet (meer) kan, onderzoeken wat hiervoor nodig is. Dit nemen we op in het MJP2019-2022.
- In de watergebiedsplannen werken we niet alleen aan de waterkwantiteitsopgaven, maar integraal ook aan het verbeteren van de waterkwaliteit en ecologie en waar mogelijk andere opgaven.
- We overleggen met andere waterbeheerders hoe we elkaar kunnen helpen in geval van wateroverlast of watertekort ("slim watermanagement").

3.5 Wij zorgen waar mogelijk voor voldoende zoet water (2018: € 0,1 mln)

Rijnland laat water in, met name bij Gouda, om de functies te voorzien van voldoende (zoet) water. In zeer droge perioden ontstaat er echter een tekort aan water van voldoende kwaliteit, ook bij Gouda. Dan zet Rijnland de Kleinschalige Water Aanvoorzieningen (KWA) in; een stelsel van wateren tussen Rijnland en het Amsterdam-Rijnkanaal en de Lek. Door klimaatverandering voldoet de KWA op termijn niet meer. De belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- Samen met HDSR breiden we de KWA uiterlijk in 2021 uit. Het Rijk draagt de investeringskosten. We onderzoeken ook of aanvullende maatregelen nodig zijn.
- We overleggen actief over ontwikkelingen (zeesluis IJmuiden, verdieping Nieuw Waterweg) die tot meer verzilting kunnen leiden. Uitgangspunt is dat de initiatiefnemer de kosten voor tegenmaatregelen draagt.
- We werken aan "waterbeschikbaarheid". Via dit instrument maken we transparant wat ingelanden van Rijnland mogen verwachten en waar ze zelf aan de lat staan. Ook gaan we met belanghebbenden op zoek naar optimalisaties.

3.6 Financiën

Voldoende water, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Bruto investeringen	48	63	56	46	40
Exploitatiekosten incl. kapitaallasten	49	51	54	56	61

4. Programma Schoon en Gezond Water

Portefeuillehouder: M. Leewis

Programmadirecteur: A. Bol

4.1 Doel

Schoon en gezond water is in de dichtbevolkte waterrijke delta van West-Nederland belangrijk. Zowel voor de mens, de natuur, als de bedrijven. Er mogen niet te veel voedings- en vervuilende stoffen in het water zitten, het oppervlaktewater moet zo natuurlijk mogelijk zijn ingericht, en ecologisch worden beheerd en onderhouden. Dit is essentieel voor een goede biodiversiteit, belangrijk voor de landbouw, en om lekker te kunnen zwemmen, vissen of varen. Samen met onze partners werken we hier hard aan maar desondanks gaan de waterkwaliteit en ecologie nog niet voldoende vooruit om de Europese afspraken (goede toestand in 2027) te halen.

4.2 Wij verminderen de watervervuiling (2018: € 4 mln)

De waterkwaliteit en ecologie verbeteren al decennia lang door forse investeringen van Rijnland en andere partijen. Naast maatregelen ter verbetering, ging het daarbij vooral ook om maatregelen om vervuiling tegen te gaan. Het hoofdstuk "Programma Waterketen" gaat nader in op de emissies uit die waterketen (afvalwaterzuiveringen, riooloverstorten, etc.). De belangrijkste (andere) maatregelen in de planperiode zijn:

- We adviseren en stimuleren de agrarische sector bij het opstellen en uitvoeren van emissiebeperkende maatregelen in het Deltaprogramma Agrarisch Waterbeheer.
- We verlenen vergunningen, geven voorlichting en handhaven op het gebied van gewasbeschermingsmiddelen en bemesting.
- Vervuilde waterbodems nemen we mee in het baggerwerk. We maken daarbij gebruik van de waterbodemkwaliteitskaart.

4.3 Wij beheren en onderhouden ons watersysteem ecologisch (2018: € 1,4 mln)

Goede inrichting, beheer en onderhoud vormen een essentiële voorwaarde voor het verbeteren van de waterkwaliteit en ecologie. In de grotere meren en vaarten werkt Rijnland aan het verbeteren van de inrichting en, daaropvolgend, beheer en onderhoud (zie paragraaf "Schone Meren"). Grote winst is ook te halen uit het verbeteren van de inrichting, het beheer en het onderhoud van de kleinere wateren. De belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- We ronden in 2018 een in 2017 gestart bestuurlijk proces af om te komen tot realistische beelden en ambities voor waterkwaliteit: Kijk op Waterkwaliteit.
- Rijnland beheert en onderhoudt de eigen wateren zo ecologisch mogelijk, maar in ieder geval conform de gedragscode Flora en Faunawet.
- We stimuleren derden hun beheer en onderhoud ook ecologisch(er) uit te voeren en passen hiertoe de regels (o.a. Legger) aan.
- We leggen in 2018 een vispassage bij boezemgemaal Spaarndam aan, met een bijdrage van Rijkswaterstaat.
- Bij nieuwbouw of grote renovaties maken we poldergemalen visvriendelijk, en waar deze een knelpunt vormen in de mismigratie maken we ze vispasseerbaar.

4.4 Wij realiseren schone meren, plassen en natuurgebieden (2018: € 2,4 mln)

De Europese Unie heeft in 2000 de Kaderrichtlijn Water (KRW) vastgesteld met als doel de kwaliteit van het water en het leven in en op het water, te beschermen en verbeteren. In Nederland hebben de overheden hierover afspraken gemaakt in het Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW, 2003). De aanpak richt zich in drie periodes van elk 6 jaar vooral op de grotere meren en vaarten, de zogenoemde waterlichamen. Uiterlijk in 2027 moeten deze waterlichamen in "goede toestand" verkeren. Binnen Rijnland gaat het om 40 waterlichamen. De belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- We ronden de laatste maatregelen van de KRW1-projecten uiterlijk in 2018 af.

- We monitoren, beheren en onderhouden de ingerichte waterlichamen uit KRW1.
- We bereiden maatregelen voor en voeren deze uit in de in KRW2 geprioriteerde waterlichamen (Langeraarscheplassen, regio Aalsmeer, regio Zoetermeer, De Wilck).
- We voeren onderzoeken uit naar o.a. achtergrondemissies en systeemwerking, in voorbereiding op KRW3.
- We constateren dat we in het huidige tempo (ca. 10 waterlichamen per KRW-periode) de doelen (alle waterlichamen op orde in 2027) niet gaan halen. We onderzoeken wat er nodig is om de doelen wel te halen en wat de gevolgen zijn als dat niet lukt.
- We zoeken actief naar synergiekansen in niet geprioriteerde waterlichamen bij externe ontwikkelingen en in eigen plannen en projecten.

4.5 Wij maken zwemwaterlocaties schoon en veilig (2018: € 1 mln)

De Europese Unie heeft in 2006 de Europese Zwemwaterrichtlijn vastgesteld om de gezondheid van zwemmers te beschermen via schoner zwemwater en betere voorlichting. De zwemwaterrichtlijn geeft normen voor de bacteriologische kwaliteit van het water. Zwemwaterlocaties moeten na het badseizoen 2015 minimaal voldoen aan de categorie "aanvaardbaar". Binnen Rijnland liggen 43, door de provincies aangewezen, officiële zwemwaterlocaties. De belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- We meten de kwaliteit en rapporteren hierover aan de provincies.
- Samen met belanghebbenden werken we aan het verbeteren van locaties die nog niet voldoen. We verwachten dat andere partijen hier ook (financieel) aan bijdragen. Kan het verbeteren niet kosteneffectief of werken andere partijen niet mee, dan stellen we de provincie voor de locatie als zwemwaterlocatie af te voeren.
- We onderzoeken wat er nodig is om locaties van "aanvaardbaar" naar "goed" of "uitstekend" te krijgen. Ook weer samen met andere belanghebbenden.
- We voeren de in 2016 vastgestelde aanpak voor bestrijding van blauwalgen uit: innovatief of traditioneel, en samen met andere belanghebbenden en koppelen de aanpak van blauwalgen zo veel mogelijk aan overige maatregelen in zwemwateren.

4.6 Financiën

Schoon en gezond water, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Bruto investeringen	4	4	6	7	5
Exploitatiekosten incl. kapitaallasten	10	9	9	8	11

5. Programma Waterketen

Portefeuillehouder: J. Haan

Programmadirecteur: G. van der Kooij

5.1 Doel

In de waterketen legt ons water de weg af van drinkwater → afvalwater (riolering) → waterzuivering (sanitatie) → oppervlaktewater. Sanitatie is één van de pijlers onder een goede volksgezondheid én onder een gezond watersysteem. Kerntaak van Rijnland is het verwerken van het afvalwater van huishoudens en bedrijven. Zodanig dat het geloosde water (effluent) voldoet aan de vastgestelde norm. Rijnland heeft twee doelen voor de waterketen vastgesteld in WBP 5, namelijk doelmatig en duurzaam. Met doelmatig bedoelen we tegen zo laag mogelijke maatschappelijke kosten aan de norm voldoen, en bovendien anticiperen op nieuwe ontwikkelingen (techniek, organisatie, nieuwe stoffen). Duurzaam betekent dat we ons afvalwater uiteindelijk volledig als bron gebruiken voor waardevolle grondstoffen en energie (circulaire economie). Rijnland doet dat niet alleen. We werken steeds intensiever samen met onze ketenpartners (gemeenten en drinkwaterbedrijven). En we bevorderen dat bedrijven en burgers hun rol pakken. Rijnland kijkt vooruit. De hoofdconclusie van de studie naar de Toekomstige Organisatie van het Zuiveringsbeheer (TOZ) luidt dat het zuiveringsbeheer kerntaak blijft voor Rijnland, en dat deze efficiënt wordt uitgevoerd. Voor de slibverwerking onderzoeken we in hoeverre de markt hier een grotere rol kan spelen. De bevindingen van TOZ nemen we mee in de actualisatie van het Strategisch Zuiveringsplan dat we vaststellen in 2018.

5.2 We verwerken het afvalwater op doelmatige wijze (2018: € 75 mln)

Het zuiveringsproces is technisch complex en kent veiligheidsrisico's (zowel fysiek als ICT). De installaties verbruiken energie en hulpstoffen en produceren een grote hoeveelheid restproduct, het zuiveringsslib. We werken aan centralisering, modernisering en het inhalen van opgelopen onderhoudsachterstanden op onze installaties. De renovaties zijn technisch complex en uitdagend, te meer daar ze tijdens de verbouwing "gewoon" in bedrijf blijven.

Weten: het assetmanagement is inmiddels een "goed lopende machine" geworden. Begin 2017 kon de eerste Lange Termijn Asset Planning (LTAP) worden opgesteld. Rijnland heeft nu voor het eerst een uniform beeld van de staat van de zuiveringstechnische werken en de onderhoudsbehoefte. Met uniform wordt hier bedoeld dat dit beeld is gebaseerd op een Rijnland breed gestandaardiseerde inspectie- en beoordelingsmethode. Hoe gaan we verder:

- De LTAP wordt nader aangescherpt.
- Substantiële investeringsbeslissingen worden gebaseerd op business-cases.
- De verdere ontwikkeling zal de komende jaren vooral gericht zijn op het beter inzichtelijk maken van risico's en de afweging functie – risico – levensduur kosten.

Doen: de LTAP bevestigt het beeld dat er een grote en langjarige onderhouds- en vervangingsopgave ligt voor de zuiveringstechnische werken, ook na afronding van grote renovaties als Leiden Zuidwest en Velsen. De verwachting is dat het mogelijk is om in deze MJP periode de basis op orde te krijgen. Daarvoor is het wel nodig om te focussen op de onderhoudsopgave. Wat betekent dit:

- Groot onderhoud, centralisatie en vernieuwing staan centraal. Voorbeelden zijn de zuiveringen Haarlem Waarderpolder en Zwanenburg. Een extra impuls is het overhevelen van 50% van het budget 'maatregelen nieuwe stoffen' naar 'basis op orde' maatregelen.
- Totdat de basis op orde is zal de komende jaren verhoudingsgewijs veel correctief onderhoud nodig zijn (correctief = verhelpen storing). Vanwege de onderhoudsopgave neemt de kans op storingen (en tijdelijke normoverschrijdingen) toe. Ook verbouwingen kunnen de effluentkwaliteit tijdelijk verminderen.

Veiligheid: de slibvergistingsinstallaties zijn technisch voor een groot deel aangepast aan de ATEX normen, voor zover er geen grote renovatie loopt (Haarlem Waarderpolder). Vanzelfsprekend blijft veiligheid van de installaties topprioriteit. De risico-inventarisaties en –evaluaties worden gecontinueerd voor alle installaties, veilig werken wordt bevorderd.

Bedrijfsvoering: in 2018 en 2019 wordt verder gebouwd aan de procesautomatisering (PA) en het inrichten van de Centrale Proceskamer (CPK). Daardoor kan op termijn ook effectiever worden gestuurd op verbruik van energie en grondstoffen.

- Gekoerst wordt op afronding van de PA en de CPK in 2019, waarna de overstap op centrale bediening op afstand wordt afgerond. In 2018 en 2019 blijft het inregelen van de nieuwe organisatie (met name de menskant) een belangrijk aandachtspunt.

5.3 We verduurzamen de verwerking van afvalwater en hergebruiken het afvalwater optimaal (2018: € 0,1 mln)

In de waterketen is Rijnland niet de enige speler. We kijken verder dan onze kerntaak en werken steeds intensiever samen met onze ketenpartners (gemeenten en drinkwaterbedrijven). Samen realiseren we de doelen van het Bestuursakkoord Water (BAW). Ook thema's als duurzaamheid en nieuwe stoffen en klimaatadaptatie nemen we structureel mee in het waterketenwerk. De belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- Samenwerking in de waterketen (integrale waterketenplannen): de gezamenlijke vervolgacties voor 2018 en de jaren zijn geprogrammeerd. Deze staan in het teken van verdere verbeteringen op de zogenoemde 3k's (kosten, kwaliteit, kwetsbaarheid).
- We bevorderen dat burgers en bedrijven ook zelf hun rol pakken bij het doelmatiger en duurzamer maken van de waterketen. Voorbeeld: we deelname aan operatie Steenbreek, stimuleren inzameling overgebleven geneesmiddelen.
- De energiebesparingsdoelen worden voor een belangrijk deel gerealiseerd bij de zuiveringen, door te kiezen voor energiezuinige varianten (bijvoorbeeld beluchtingen, pompen).
- We onderzoeken de mogelijkheden en voordelen van nieuwe sanitatie voor Rijnland en haar ketenpartners. Met Dunea, Evides en Delfland verkennen we de mogelijkheden om de waterkringloop te sluiten. We winnen op termijn fosfaat terug uit het zuiveringsslib. Het bedrijf EcoPhos gaat het fosfaat grotendeels terugwinnen uit verbrandingsassen, bij HVC te Duinkerke. We participeren in STOWA onderzoek "de energie en grondstoffenfabriek.
- In 2017 en 2018 voeren we samen met Waternet en HVC business-casestudies uit naar de mogelijkheden voor regionale slibvergisting. Rijnland biedt ruimte aan pilots voor innovatieve technieken zoals S-select (verbeteren bezinkbaarheid slib), en borstelcentrifuge (ontwateren zonder toeslagstoffen).
- Rijnland onderzoekt waar we het meest effectief maatregelen kunnen nemen om de emissie van microverontreinigingen te verminderen. De resultaten gebruiken we voor het bepalen van de verdere strategie en het starten van één of meerdere pilots om ervaring op te doen met het verwijderen van "nieuwe" stoffen (zoals medicijnresten, micro plastics).

5.4 Financiën

Waterketen, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Bruto investeringen	48	38	37	36	33
Exploitatiekosten incl. kapitaallasten	69	75	74	73	76

6. Programma Bestuur, Organisatie en Dienstverlening

Portefeuillehouder: G. Doornbos (BOD), H. Pluckel (Financiën), M. Kastelein (P&O)
Programmadirecteur: G. van der Kooij

6.1 Doel

Naast de primaire programma's voor veiligheid, voldoende en gezond water en de waterketen is een effectieve en efficiënte organisatie nodig voor de realisatie van WBP-doelstellingen. BOD heeft tot doel de organisatie zodanig in te richten dat deze doelstellingen kunnen worden bereikt. Daarnaast beschrijven we de bestuurlijke activiteiten, zoals vernieuwend besturen, de ondersteunende bedrijfsvoering en de Rijnlandbrede onderwerpen in BOD.

Het college heeft tijdens de mid term review geconcludeerd dat Rijnland de bestuurlijke thema's deregulering, participatie en dienstverlening ondertussen goed in de bedrijfsvoering heeft ingebed. De thema's innovatie en duurzaamheid behoeven echter nog wel (bestuurlijke) aandacht. Deze thema's hebben we daarom in een aparte paragraaf in dit hoofdstuk opgenomen. Bovendien vormen deze thema's een apart tactisch doel in het WBP5 en in de P&C-cyclus.

6.2 Wij zijn en handelen omgevingsgericht (2018: € 5 mln)

Rijnland wil in zijn omgeving gezien worden als een betrouwbaar, professioneel en toegankelijk waterschap, dat zichtbaar en aanspreekbaar is voor publiek en partners. Ontwikkelingen in de samenleving, invoering van de omgevingsvisie en onze wensen om met partners samen te werken om de effecten van klimaatverandering op te kunnen pakken, dragen er aan bij dat inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties actief betrokken zijn bij de uitvoering van het waterbeheer. De belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- Nieuwe (digitale) hulpmiddelen en manieren van samenwerking zetten we in om het besluitvormingsproces te stroomlijnen en om inwoners en bedrijven bij onze afwegingen te betrekken.
- Een bestuurlijke lange termijn agenda maakt het mogelijk om aan het begin afspraken te maken over het proces, de kaders en het effect.
- We zetten in op het omgevingsgericht werken. We betrekken de omgeving in het voorstadium van een project, om burgers, andere overheden en maatschappelijke partners nauwer te betrekken bij zowel de probleemdefinitie als de oplossingsrichting.
- Rijnland zet in op het waterbewust maken van onze omgeving, en we helpen onze partners daarin te komen tot een handelingsperspectief.
- We zetten in op het opbouwen en onderhouden van structurele relaties met onze (potentiële) samenwerkingspartners door te investeren in relatiemanagement via accounts op bestuurlijk, management en ambtelijk niveau.
- Het zaakgericht werken in combinatie met de Persoonlijke Internetpagina maakt de Rijnlandse dienstverlening persoonlijker en toegankelijker.
- Door dichterbij de burgers en bedrijven te staan kunnen we de tevredenheid als leidraad gebruiken voor de verdere ontwikkeling van onze dienstverlening.
- We bereiden ons voor op de komst van de Omgevingswet (verwacht half 2019). De doelstellingen van de Omgevingswet sluiten naadloos aan op onze wens om omgevingsgericht te werken: van buiten naar binnen, samenwerken met overheden om initiatieven mogelijk maken, geen hinderende regelgeving.
- Rijnland werkt samen met de Unie van Waterschappen aan internationale projecten onder de naam Dutch Water Authorities (DWA). DWA werkt aan een financieringsstrategie zodat er in de toekomst meer mogelijkheden zijn om de Sustainable Development Goals van de Verenigde naties en met name SGD 6.2 tot en met 6.6 (gericht op riolering, afvalwaterbehandeling, kwaliteit oppervlaktewater, integraal waterbeheer en bescherming van water gerelateerde ecosystemen) te gaan halen. Rijnland wil met internationale samenwerking invulling geven aan enerzijds

ideële doelstellingen en anderzijds HRM-doelstellingen zoals de ontwikkeling van competenties van medewerkers. Bovendien zijn er communicatieve overwegingen.

6.3 Wij werken hard aan de kwaliteit van de organisatie (2018: € 27 mln)

Rijnland zorgt voor een organisatie en bedrijfsvoering die het mogelijk maakt om de WBP5 doelstellingen op een effectieve en efficiënte manier te bereiken. De belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- We maken de aansturingsrollen en organisatiestructuur simpeler, om de aanspreekbaarheid en resultaatgerichtheid te vergroten, en de doorvertaling van doelen naar activiteiten en de verantwoording hierover te verbeteren.
- We versterken het (persoonlijk) leiderschap, en we sturen op de ontwikkeling en mobiliteit van medewerkers via strategische personeelsplanning.
- We maken bewuste keuzes in de dienstverlening en ondersteunende processen, door dit te meten via de benchmark Vensters voor bedrijfsvoering.
- We gaan verder met de professionalisering van de projectketen en projectbeheersing, en met de ontwikkeling van het assetmanagement.
- We verstevigen en versoepelen de werkwijzen, onderliggende processen en benodigde interne samenwerking op het gebied van calamiteitszorg.
- We zoeken naar samenwerking met onze belangrijkste veiligheidspartners, te weten andere waterschappen en veiligheidsregio's, vanuit de relevante thema's in de verschillende fasen van crisismanagement (preparatie, repressie en nazorg).

6.4 Wij hebben een moderne informatievoorziening (2018: € 7 mln³)

De visie op informatievoorziening 2014-2018 geeft richting aan de ontwikkelingen op het gebied van informatisering en automatisering. Deze visie is opgesteld in nauwe samenwerking met de hoogheemraadschappen van Delfland en Schieland en de Krimpenerwaard en sluit aan bij de trends en ontwikkelingen in de primaire processen van Rijnland. Informatisering en Automatisering (I&A) spelen samen met de Documentaire informatievoorziening en Geo-informatie een belangrijke rol in het realiseren van de doelstellingen van Rijnland. Rijnland en Schieland voeren de I&A-werkzaamheden gezamenlijk uit, binnen de organisatie van Rijnland. De belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- We ondersteunen de primaire en ondersteunende processen naar tevredenheid van de organisatie met moderne digitale voorzieningen.
- Rijnland zorgt ervoor dat wij voorbereid zijn op de veranderingen die de Omgevingswet met zich meebrengt voor onze digitale omgeving. Vanaf 2019 zullen we aangesloten zijn op het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO), waarmee we alle aanvragen die burgers en bedrijven in het kader van de Omgevingswet indienen samen met andere overheden digitaal afhandelen.
- Het Digikompass dat via de Unie van Waterschappen is aangeboden aan de Digicommissaris is richtinggevend voor het inrichten van de digitale dienstverlening naar burgers en bedrijven.
- We moderniseren de gezamenlijke ICT-infrastructuur en daartoe nemen we een extern datacentrum in gebruik voor Rijnland en Schieland en de Krimpenerwaard.
- Geografische gegevens zijn van groot belang voor de ondersteuning van het waterbeheer. Rijnland werkt mee aan de verdere ontwikkeling van de landelijke datamodellen (DAMO), opdat we onze gegevens goed kunnen uitwisselen met partners binnen en buiten de waterschappen.
- We onderzoeken welke onderdelen van de informatievoorziening we gezamenlijk kunnen inrichten met de partners uit de waterketen.
- We vervangen de procesautomatisering van onze zuiveringen. Hiermee kunnen we steeds meer zuiveringsinstallaties centraal aansturen.

³ Deze kosten zijn al verdeeld over de tactische doelen waaraan de informatievoorziening bijdraagt

- Voldoende en betrouwbare gegevens worden steeds belangrijker in het waterbeheer. Door steeds betere modellen kan het waterbeheer meer anticiperend worden. Hier investeren we dan ook in.
- Inwoners en bedrijven hebben toegang tot alle relevante gegevens en informatie zonder onnodige barrières, dit doen we zoveel mogelijk in de vorm van Open Data.
- We werken onder architectuur om nieuwe ontwikkelingen richting en samenhang mee te geven en te kunnen toetsen op kaders.
- Rijnland werkt op het gebied van archivering al volledig digitaal en neemt een e-depot in gebruik om de digitale duurzaamheid te waarborgen.
- Informatiebeveiliging en bedrijfscontinuïteit vormen een essentiële randvoorwaarde voor het betrouwbaar functioneren van onze systemen en daarmee ook voor onze primaire taken.
- Op landelijk niveau werken we samen in de vorm van Het Waterschapshuis.

6.5 Wij handelen duurzaam en innovatief (2018: € 0,3 mln)

Rijnland stelt in al zijn werkzaamheden duurzaamheid centraal. Wij werken aan een watersysteem dat ook op lange termijn houdbaar is. Duurzaam waterbeheer heeft aandacht voor de balans tussen mensen (people), ecologie (planet) en economie (profit). Innovatie is essentieel om tegen aanvaardbare lasten een goed waterbeheer te kunnen realiseren. Rijnland zal zich de komende jaren verder doorontwikkelen als een innoverende organisatie.

- Rijnland heeft de afgelopen periode de energiedoelstellingen uit het WBP5 gehaald, voor veel minder kosten dan voorzien. In het WBP5 staat: "Eind 2021 is onze energie-efficiency 30% hoger dan in 2005. Eind 2021 wekken we 30% van onze energie zelf op. Eind 2021 stoten we 30% minder CO2 uit ten opzichte van 1990." Door veranderende regelgeving mogen we sinds eind 2016 de energiemaatregelen van HVC, waar Rijnland aandeelhouder van is, meetellen. Daarnaast voert Rijnland ook zelf maatregelen uit. Na uitvoering van deze maatregelen, halen we eind 2017 ca. 43% energie-efficiency en –opwekking. Door de inkoop van elektriciteit afkomstig van HollandseWind zal per 2019 ook voldaan zijn aan het derde energiedoel voor 2021 (30% CO2-reductie).
- Er zijn voor het bereiken van deze doelen geen aanvullende maatregelen uit het EEP-programma meer nodig. Maatregelen met een positieve businesscase zullen aan de VV blijven worden voorgelegd. Daartoe is € 2,6 mln uit het EEP-besparingsdeel verwerkt in het MJP als bijdrage aan projecten in de waterketen en het watersysteem. Voor de lopende projecten voor opwekking is € 3 mln euro in het MJP verwerkt: de realisatie van de zonneweide awzi Katwijk en nuttig gebruik effluentwarmte awzi Nieuwveen.
- In 2018 stelt het bestuur beleid vast over energieneutraliteit: wanneer Rijnland dat gaat bereiken en op welke manier.

De andere belangrijkste maatregelen in de planperiode zijn:

- In 2018 blijft Rijnland communiceren over klimaatverandering, de impact hiervan en klimaatadaptatie.
- Rijnland werkt in de MJP-planperiode samen met de gemeenten Leiden, Gouda, Haarlem en Haarlemmermeer aan inrichtingsmaatregelen die de steden robuuster maken ten aanzien van piekbuien, hitte en droogte.
- We denken uit hoe (op welke thema's en in welke projecten) wij in de planperiode verder willen werken aan circulaire economie.
- We ontwikkelen beleid over sociale duurzaamheid. Denk hierbij aan het bieden van werkervaringsplekken aan mensen die verder van de arbeidsmarkt afstaan.
- We zorgen voor een sterk innovatief klimaat in de organisatie, waarbij medewerkers hun innovatieve talenten kunnen inzetten.
- We gaan samenwerkingsverbanden aan met nieuwe partners die innovaties kansrijker maken. We benutten daarbij de driehoek bedrijven – kennisinstututen – overheden.

- We richten onze innovatieve capaciteiten meer op die vraagstukken en activiteiten van Rijnland, die een groot deel van onze bedrijfsvoering betreffen.

6.6 Financiën

BOD, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Bruto investeringen	1	1	3	1	1
Exploitatiekosten incl. kapitaallasten	29	32	32	33	33

7. Financiële uitwerking

In dit hoofdstuk volgt de totalisering van de voorgaande hoofdstukken, met een nadere financiële uitwerking.

7.1 Investerings

Bruto investeringen

De investeringsramingen voor de jaren 2018 t/m 2021 liggen op ongeveer hetzelfde niveau als in de Programmabegroting 2017 voor deze jaren. De geraamde bruto investeringen:

Bruto investeringen, € mln	2017	2018	2019	2020	2021
Waterveiligheid	32	19	14	23	19
Voldoende water	48	63	56	46	40
Schoon en gezond water	4	4	6	7	5
Waterketen	48	38	37	36	33
BOD	1	1	3	1	1
Totaal	134	125	116	114	99

Peildatum 16 mei 2017

Netto investeringen

De geraamde investeringen na aftrek van de bijdragen van derden en subsidies zijn € 118 mln in 2018, € 114 in 2019, € 105 mln in 2020 en € 98 mln in 2021.

Verwachte realisatie

Rijnland verwacht in 2018 voor € 110 mln aan bruto investeringen te realiseren, rekening houdend met een concernbrede korting van 10% op onderhanden werk en 25% op toekomstig werk. Zie verder bijlage 2.

Grootste investeringen

De grootste investeringsprojecten in de MJP-periode zijn:

- Aanpassingen zuiveringstechnische werken € 66 mln
- Watergebiedsplannen € 41 mln
- Piekberging Nieuwe Driemanspolder € 33 mln
- Dijkversterking regionale keringen € 23 mln
- Baggerwerken € 22 mln
- Verbetering primaire keringen, m.n. IJsseldijk Gouda € 17 mln
- Piekberging Haarlemmermeer realisatie € 14 mln
- Procesautomatisering zuiveren vervangen € 13 mln
- Renovatie poldergemalen € 12 mln

7.2 Exploitatie, lastendruk en schuldenpositie

In de volgende tabel leest u hoe de exploitatiekosten, kapitaallasten, lastendruk en schuldenpositie zich ontwikkelen.

€ mln	2017	2018	2019	2020	2021
Exploitatielasten ex. kap.lasten	131	133,5	133,2	133,9	135,4
Kapitaallasten	58	63,3	63,3	64,9	73,8
Exploitatielasten	189	196,8	196,5	198,8	209,2
Inzet reserves	0,5	4,3	0,1	-1,5	5,0
Belastingopbrengst (lastendruk)	189	192,5	196,4	200,3	204,2
Ontwikkeling lastendruk	4,8%	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%

Aandeel kap.lasten/lastendruk	31%	33%	32%	32%	36%
-------------------------------	-----	-----	-----	-----	-----

Schuldenpositie 1 jan	518	574	612	648	672
% van belastingopbrengsten	274%	298%	312%	323%	329%

Peildatum 16 mei 2017

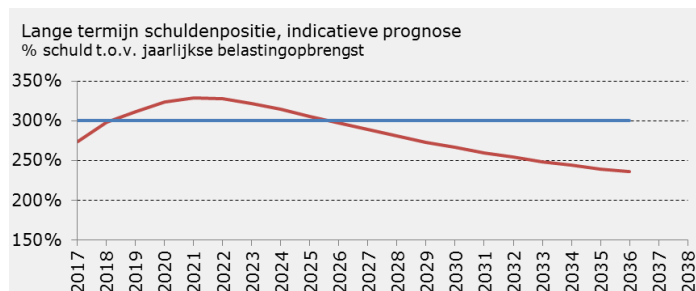
Kapitaallasten

In de jaren 2018 t/m 2021 vallen de kapitaallasten € 9 mln lager uit dan voorzien in de begroting 2017. Dit komt enerzijds door gunstige renteontwikkeling (ca € 5 mln) en anderzijds ca € 4 mln lagere afschrijvingskosten. Daarbij valt op de kapitaallasten in de jaren 2018 t/m 2020 lager zijn dan eerder voorzien en in 2021 hoger. Dit komt onder andere door verschuivingen in investeringsprojecten (latere opleverdatum), verhogingen (o.a. amoveren awzi) en een meer behoedzame benadering de nieuwe Prosa-berekeningsmethode, na harmonisatie met Schieland en de Krimpenerwaard.

Schuld

De schulden nemen toe tot € 684 mln in 2023 en vanaf daar geleidelijk aan weer af. Dit betekent voor de schuldenpositie (de schuld gedeeld door de jaarlijkse belastingopbrengst) dat de beoogde 300% wordt bereikt in 2026, in plaats van in 2023 zoals gesteld in het kader.

Het college blijft de schuldenpositie scherp in de gaten houden en werken aan het zo spoedig mogelijk terugdringen van de schulden, overeenkomstig de nota duurzaam financieel beleid die de VV 29-3-2017 heeft vastgesteld en de overgenomen VV-motie van 23-9-2015 over de inzet van financiële meevallers.

Exploitatiekosten

De geraamde exploitatiekosten zijn, gerekend over de hele MJP-periode, in totaal € 5 mln hoger dan voor deze jaren is geraamd in de Programmabegroting 2017. Dit is het resultaat van vele kleine mutaties. Hieronder volgen de grotere wijzigingen ten opzichte van de programmabegroting (gerekend over de hele MJP-periode):

Belangrijkste lagere kosten € 12,5 mln:

- Verlaging HWBP-solidariteitsbijdragen € 4,5 mln
- Lagere stortingen in de baggervoorziening € 6,8 mln
- Lagere kosten afvalwaterbehandeling door derden € 1,2 mln

Belangrijkste hogere kosten € 17,7 mln:

- Nieuwe assetgroep Voldoende water, o.a. onderhoud stuwen en belangrijkste knelpunten beschoeiingen € 3,1 mln
- Extra 4 fte basis op orde, extra inhuur/geactiveerde lasten € 3 mln
- Uitbesteding deel van het onderhoud € 2,8 mln
- Dividenduitkering NWB een jaar naar achteren verplaatst € 2 mln

- Afvalverzameling en verwerking € 1,6 mln
- Energiekosten, o.a. HollandseWind € 1,5 mln
- Hogere kosten leaseauto's € 1,4 mln
- Diversen, o.a. evenementen en verzekeringen € 2,3 mln

7.3 Verloop van de reserves

Egalisatiereserves

Het verloop van onttrekkingen en saldi van de egalisatiereserves 2018 t/m 2021 is:

Verloop egalisatie-reserves, € mln	Saldo 1-1-2018	Onttrekkingen				Saldo 31-12-2021
		2018	2019	2020	2021	
Omslag ingezetenen	5,9	-0,3	0,0	-0,5	-2,9	2,2
Omslag gebouwd	5,1	0,0	0,6	1,3	-0,5	6,5
Omslag ongebouwd	-0,2	0,2	0,3	0,2	-0,1	0,4
Omslag natuur	0,6	-0,029	-0,031	-0,034	-0,042	0,46
Zuiveringsheffing	9,6	-4,2	-1,0	0,5	-1,5	3,5
Totaal	21,0	-4,3	-0,1	1,5	-5,0	13,1

Algemene reserves

De algemene reserves blijven in de MJP-periode boven de vastgestelde ondergrens van 5% van de exploitatiekosten (weerstandvermogen). Op 1-1-2018 is het saldo € 10,5 mln, bij een ondergrens van € 9,8 mln. De algemene reserves blijven daarna op hetzelfde niveau. De ondergrens in 2021 is € 10,46 mln.

7.4 Tarieven en praktijksituaties

Tarieven

Dit MJP leidt tot de volgende onderstaande voorlopige raming van de tarieven. De VV stelt de tarieven voor 2018 definitief vast op 8 november 2017.

Belastingtarieven (€)	2017	2018	2019	2020	2021	Verschil 2018 t.o.v. 2017	
						€	%
1 Ingezetenenomslag per woonruimte	105,00	105,50	105,80	107,50	109,00	0,50	0,5%
2 Omslag gebouwd van de WOZ-waarde	0,0279%	0,0277%	0,0275%	0,0277%	0,0276%	-0,0002%	-0,8%
3 Omslag ongebouwd overig per ha.	78,85	82,75	85,00	85,00	88,00	3,90	4,9%
4 Omslag wegen per ha.	315,40	331,00	340,00	340,00	352,00	15,60	4,9%
5 Omslag natuur per ha.	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	0,00	0,0%
6 Zuiveringsheffing per v.e.	56,30	56,75	58,00	58,35	59,00	0,45	0,8%
7 Verontreinigingsheffing per v.e.	56,30	56,75	58,00	58,35	59,00	0,45	0,8%

Voor mogelijke ontwikkelingen van de tarieven 'ongebouwd overig' en 'wegen': zie volgend hoofdstuk (Risico's), onder tariefdifferentiatie wegen.

Voorbeelden van enkele praktijksituaties

Praktijksituaties (€)	2017	2018	2019	2020	2021	Verschil 2018 t.o.v. 2017	
						€	%
1 Eenpersoonshuishouden, geen eigenaar	161	162	164	166	168	1	0,6%
2 Meerpersoonshuishouden, geen eigenaar	274	276	280	283	286	2	0,7%
3 Meerpersoonshuishouden, woning WOZ-waarde € 200.000	330	331	335	338	341	1	0,4%
4 Procesindustrie, WOZ-waarde € 30 mln, 1.400 v.e.	87.199	87.760	89.450	90.000	90.880	561	0,6%
5 Groothandel, WOZ-waarde € 2,4 mln, 10 v.e.	1.233	1.232	1.240	1.248	1.252	-1	-0,1%
6 Klein bedrijf, WOZ-waarde € 600.000, 3 v.e.	336	336	339	341	343	0	0,0%
7 Agrarisch bedrijf, WOZ-waarde € 3,48 mln, 40 ha, 3 v.e.	4.295	4.444	4.531	4.539	4.657	149	3,5%
8 Glastuinbouwbedrijf, WOZ-waarde € 420.000, 3 v.e.	286	287	290	291	293	0	0,1%
9 Natuurgebied, opp. 10 ha.	40	40	40	40	40	0	0,0%

Met de geraamde WOZ-waarde ontwikkeling van jaarlijks 2,5% is in bovenstaande praktijksituaties geen rekening gehouden.

8. Risico's en risicobeheersing

In dit hoofdstuk lichten we de belangrijkste strategische risico's toe, inclusief de wijze hoe Rijnland hiermee omgaat. De operationele risico's komen in de programmabegroting 2018 aan bod, evenals de doorvertaling naar de benodigde weerstandscapaciteit en de (eventuele) consequenties op het weerstandsvermogen. De belangrijkste strategische risico's waar Rijnland de komende jaren mee te maken krijgt, zijn:

a. We halen de gestelde doelstellingen niet voldoende of niet op tijd

Het merendeel van de in het WBP5 afgesproken doelen staat op 'groen'. Het college uitte zijn zorgen over enkele doelstellingen die zonder aanvullende acties in principe niet eind 2021 voldoen aan (externe) normen. Zo moet eind 2021 85% van het watersysteem aan de wateroverlastnormen voldoen.

De (risico)beheersmaatregelen bestaan uit signaleren en analyseren wáár en waarom Rijnland niet tijdig of kosteneffectief kan voldoen aan de afgesproken doelstellingen. Dit gebeurt in samenspraak met de stakeholders en de toezichthoudende (collega-)overheden. In overleg met deze instanties kan dan worden afgesproken om de normen bij te stellen of eventueel de risico's en kosten anders te verdelen. De eventuele bijstellingen zijn daarmee een afgewogen mix van ambitie, opgelegde afspraken en beperking van tariefstijgingen en schuldenlast.

Een afgeleid strategisch risico is het willen bereiken van 'gestapelde ambitie'. Idealiter zou iedere te bouwen asset efficiënter moeten zijn, verantwoord duurzaam, innovatief, met een succesvolle participatie met de omgeving en met zomin mogelijk regulering. De praktijk is uiteraard weerbarstiger en vergt pragmatische keuzes die tijdig de bestuurstafel zullen bereiken.

b. We krijgen te maken met niet of nauwelijks voorzienbare ontwikkelingen

De samenleving in dit tweede decennium is te typeren als turbulent, onzeker, complex en ambivalent, waarin eenieder tegelijkertijd steeds meer in control wil zijn. Dit raakt ook Rijnland. Zo bleek de afgelopen jaren dat piekbuien, persleidingbreuken, droogteproblemen en soortgelijke zaken steeds meer een fact of life zijn geworden. De bestrijding en het herstel naar de oorspronkelijke of gewenste situatie vergt een noodzakelijke financiering die vaak niet geheel te begroten is. Naast een alerte calamiteitenorganisatie zal ook de reeds ingezette professionaliseringsslag op project- en assetniveau leiden tot het adequaat beheersen van dergelijke risico's.

Een dergelijke onvoorspelbaarheid is eveneens zichtbaar in de economie. Hoewel kapitaal momenteel in ruime mate beschikbaar is – en daarmee de huidige rente zeer laag is – heeft Rijnland te maken met hogere rentekosten door het omvangrijke investeringsprogramma. Door het hoge investeringsniveau en de verlaagde reserves is Rijnland rentegevoeliger geworden; een rentestijging van 1% betekent voor iedere € 100 mln aan investeringsuitgaven jaarlijks circa € 1,0 mln extra rentelasten. Tegelijk is de bestuurlijke ruimte beperkt doordat de kapitaallasten in de MJP-periode relatief hoog zijn, namelijk stijgend tot 36% van de exploitatiebegroting in 2021. Qua inzet van middelen gaat hier het eerdergenoemde principe op: 'komt er iets bij, dat moet er ook wat af'.

Tariefdifferentiatie wegen

Een risico dat de verdeling van waterschapslasten raakt is de uitspraak van de rechtbank Overijssel over verharde openbare wegen (28-12-2016). De uitspraak is dat de tariefdifferentiatie voor ongebouwd wegen zich alleen mag uitstrekken over verharde weggedeelten, en niet zoals nu inclusief onverharde gedeeltes. Dit zou betekenen dat de belastingcategorie overig ongebouwd een deel van de waterschapsbelastingen van de wegeigenaren voor zijn rekening moet nemen, wat kan leiden tot een tariefsverhoging van ca. 10% voor ongebouwd overig. Waterschap Zuiderzeeland heeft hoger beroep aangetekend.

Bijlage 1. Kaders en uitgangspunten

Kaders

De VV heeft op 1 februari 2017 besloten bij het opstellen van het MJP2018-2021 uit te gaan van:

1. de ambities zoals opgenomen in het WBP5 en nader geconcretiseerd in de Programmabegroting 2017 (met het meest actuele doorzicht tot en met 2021) en begrensd door de motie "Randvoorwaarden WBP5" (VV 23 september 2015);
2. een lastendrukstijging van maximaal 2,0% per jaar met ingang van 2018;
3. een beperking van de schuldenlast tot maximaal 300% van de jaarlijkse belastingopbrengst in 2023 en maximaal 250% in 2030;
4. inzet van eventuele financiële meevallers conform de motie "Randvoorwaarden WBP5";
5. bijstelling van ambitie bij eventuele financiële tegenvallers en nieuwe activiteiten;
6. dezelfde rekenkundige uitgangspunten als in de Programmabegroting 2017, met uitzondering van de rente en inflatie die in mei 2017 herijkt worden.

Rekenkundige uitgangspunten

De VV heeft daarbij (samengevat) de volgende rekenkundige uitgangspunten vastgesteld:

1. Concernbrede korting: 10% op onderhanden werk en 25% op toekomstig werk, voor realisatieprognose investeringsprojecten en berekening kapitaallasten.
2. Rente langlopende leningen: 1,6 %.
3. Rente kortetermijnleningen: 0,0% ingaand 2018, 0,30% ingaand 2019 en later.
4. Indexering: in 2018: 0%, 2019 en later: 1% per jaar, namelijk 2% inflatie minus 1%-punt efficiencykorting DT.
5. Personele krimp: 0,5% fte-reductie in 2018 en 2019, met ruimte om deze bezuiniging op andere manier in te vullen, namelijk door het equivalent daarvan in euro's te besparen op de personeelsbegroting.
6. Jaarlijkse stijging loon- e.a. personele kosten: 2,5%.
7. Ondergrens algemene reserves: 5% van netto exploitatiekosten, vóór egalisatie.

Bijlage 2. Overzicht investeringen

Investeringsprojecten per cluster in € 1.000	Krediet	t/m 2017 prognose	2018	2019	2020	2021	2022 t/m 2027
Waterveiligheid							
<i>Onderhanden werk</i>							
Cluster Dijkversterking Regionale Keringen (D	32.800	17.085	9.228	7.203	2.936	-	-
Cluster planontwikkeling	350	1.005	1.323	1.323	350	-	-
Kustwerk Katwijk	47.000	46.901	500	-	-	-	-
Proj. overstijgende verkenning Centr. Holland	200	299	100	200	200	200	-
Top 25 kadeverbeteringen	70.449	69.080	565	-	-	-	-
Verbetering IJsseldijk Gouda	30.785	15.346	4.445	1.400	5.950	5.555	2.770
Totaal onderhanden werk	181.584	149.716	16.160	10.125	9.436	5.755	2.770
<i>Toekomstig werk</i>							
Mjp regionale keringen	-	-	2.500	3.500	13.600	13.600	81.600
Nadeelcompensatie grondwater Noordwijk	1.500	1.200	400	-	-	-	-
Totaal toekomstig werk	1.500	1.200	2.900	3.500	13.600	13.600	81.600
Totaal Waterveiligheid bruto	183.084	150.916	19.060	13.625	23.036	19.355	84.370
Totaal bijdragen derden	-	68.721	2.195	500	9.250	1.155	-
Totaal netto	-	82.195	16.866	13.125	13.786	18.200	84.370
Voldoende water							
<i>Onderhanden werk</i>							
Baggeren in voorbereiding en in te plannen	31.475	18.980	13.340	7.996	761	-	-
Boezemgemaal Spaarndam	7.100	6.600	400	-	-	-	-
Bosbo 2015 upgraden	1.350	700	50	-	-	-	-
Overnemen en afstoten assets	2.822	478	344	750	750	500	-
Poldergemalen cluster 1	14.054	12.407	363	242	24	-	-
Poldergemalen cluster 2	4.199	1.989	5.352	5.462	507	-	-
Cluster planontwikkeling	1.000	-	150	150	100	-	-
Piekberging Driemanspolder	78.900	42.078	15.435	14.065	5.237	586	-
Piekberging Haarlemmermeer	16.700	11.930	2.740	1.877	5.570	5.760	1.490
Stedelijke waterplannen	17.231	4.141	3.100	-	-	1.045	-
Watergebiedsplannen 1 Noord	9.963	3.825	4.707	1.080	240	-	-
Watergebiedsplannen 2 West	14.437	12.087	3.060	2.520	2.300	2.145	800
Watergebiedsplannen 3 Midden	24.214	17.527	4.928	2.650	1.360	2.000	1.000
Watergebiedsplannen 4 Zuid	12.235	10.893	4.200	3.700	3.600	3.000	500
Totaal onderhanden werk	319.528	222.471	58.168	40.492	20.448	15.036	3.790
<i>Toekomstig werk</i>							
Strategische agenda's mjr	-	250	1.000	3.000	3.000	3.000	18.000
Extra inzet assets watersystemen	-	500	1.000	1.000	1.000	500	-
Baggeren meerjarenraming	-	-	500	2.700	10.000	10.000	70.000
Poldergemalen meerjarenraming	-	-	200	6.000	7.500	7.500	48.000
Overnemen assets	-	25	200	400	400	400	-
Afstoten assets	-	100	200	500	1.000	1.000	-
NBW meerjarenraming	-	50	500	1.000	2.500	3.000	19.000
Gemalen automatisering vervangen	-	100	750	650	500	-	-
Totaal toekomstig werk	-	1.025	4.350	15.250	25.900	25.400	155.000
Totaal Voldoende water bruto	319.528	223.496	62.518	55.742	46.348	40.436	158.790
Totaal bijdragen derden	-	93.483	5.238	1.585	-	270	-
Totaal netto	-	130.013	57.280	54.158	46.348	40.166	158.790
Schoon en Gezond water							
<i>Onderhanden werk</i>							
Cluster landbouw	2.325	1.583	750	750	750	750	-
PFOS sanering Schiphol	2.460	2.358	168	168	168	168	-
Cluster landbouw	1.204	263	200	250	250	250	-
Overnemen en afstoten assets	125	60	65	-	-	-	-
Cluster planontwikkeling	400	700	1.000	1.000	1.000	1.300	-
KRW fase 1 Reeuwijk	16.410	15.827	60	-	-	-	-
KRW fase 2	2.000	1.164	1.450	3.300	4.500	2.498	-
Totaal onderhanden werk	25.969	22.951	3.693	5.468	6.668	4.965	-
<i>Toekomstig werk</i>							
KRW fase 3	-	-	-	-	-	-	30.000
Maatregelen zwemwater	-	-	100	100	100	100	-
Blauwalgenbestrijding	-	-	225	225	225	225	-
Totaal toekomstig werk	-	-	325	325	325	325	30.000
Totaal Schoon en Gezond water bruto	25.969	22.951	4.018	5.793	6.993	5.290	30.000
Totaal bijdragen derden	-	11.672	-	-	-	-	-
Totaal netto	-	11.279	4.018	5.793	6.993	5.290	30.000

Investeringsprojecten per cluster € 1.000	Krediet	t/m 2017 prognose	2018	2019	2020	2021	2022 t/m 2027
Waterketen							
<i>Onderhanden werk</i>							
AWZI Leiden ZW	19.740	18.516	140	-	-	-	-
AWZI Velsen	30.462	27.428	2.717	420	-	-	-
Cluster Alphen, Nieuwveen en sluitingen (incl. zonneweide awzi Katwijk € 3 mln)	18.815	12.089	4.845	1.590	125	-	-
Cluster Katwijk, Noordwijk en Lisse	9.510	7.777	1.705	505	500	700	1.300
Cluster Leiden, Nieuwe Wetering en Leimuiden	325	2	245	100	-	-	-
Cluster Zuiveren Noord-Holland	16.153	8.939	6.191	13.885	14.415	9.726	100
Cluster Zwaanshoek, Aalsmeer en Rijsenhout	38.230	21.902	4.888	3.625	-	-	-
Gemaal Geregracht	100	45	45	-	-	-	-
Veilig werken	3.250	1.425	725	725	375	-	-
Vervangen procesautomatisering	36.060	22.354	8.954	3.222	829	-	-
Totaal onderhanden werk	183.602	130.164	30.455	24.071	16.244	10.426	1.400
<i>Toekomstig werk</i>							
Renovatie persgemeal Badhoevedorp	-	46	46	4	-	-	-
Assetmanagement stelpost AWTS	-	-	2.100	3.500	5.100	5.200	31.200
Assetmanagement stelpost AWZI	-	520	5.450	8.550	13.360	15.984	167.500
Maatregelen nieuwe stoffen (pilots, onderzoek)	-	-	1.250	1.500	1.500	1.500	-
Totaal toekomstig werk	-	566	7.596	13.304	19.960	22.684	198.700
Totaal Waterketen bruto	183.602	130.729	38.050	37.375	36.204	33.110	200.100
Totaal bijdragen derden	-	169	-	-	-	-	-
Totaal netto	-	130.561	38.050	37.375	36.204	33.110	200.100
BOD							
<i>Onderhanden werk</i>							
I-project	300	190	10	-	-	-	-
Vervanging IRIS V&H	200	205	-	-	-	-	-
Totaal onderhanden werk	2.783	1.969	10	-	-	-	-
<i>Toekomstig werk</i>							
Waterschapsverkiezingen 2019	-	-	150	2.250	-	-	-
BOD meerjarenraming	-	-	-	-	-	-	-
I&A Meerjarenraming	-	700	1.150	1.150	1.150	1.150	4.600
Totaal toekomstig werk	-	700	1.300	3.400	1.150	1.150	4.600
Totaal BOD bruto	2.783	2.669	1.310	3.400	1.150	1.150	4.600
Totaal bijdragen derden	-	-	-	-	-	-	-
Totaal netto	-	-	1.310	3.400	1.150	1.150	4.600
Rijnlandbreed							
Onderhanden werk	713.465	527.271	108.486	80.157	52.796	36.182	7.960
Toekomstig werk	1.500	3.491	16.471	35.779	60.935	63.159	469.900
Totaal Rijnlandbreed bruto	714.965	530.762	124.956	115.936	113.731	99.341	477.860
Totaal bijdragen derden	-	174.045	7.432	2.085	9.250	1.425	-
Totaal Rijnlandbreed netto	-	354.048	117.524	113.851	104.481	97.916	477.860

Peildatum 16 mei 2017

Toelichting

De ramingen van investeringsprojecten zijn vóór aftrek van concernbrede korting. De investeringsprojecten zijn ingedeeld in:

- *Onderhanden werk: in voorbereiding of uitvoering, 90% realisatie verwacht*
Dit zijn afzonderlijke investeringsprojecten waarvoor het bestuur al een voorbereidings- of uitvoeringskrediet heeft verstrekt. De verwachte realisatie is 90% (concernbrede korting) en de kapitaallasten worden voor 90% meegerekend in de exploitatiekosten van MJP en begroting.
- *Toekomstig werk: verwachte kredietaanvragen, 75% realisatie verwacht*
Dit zijn meerjarenramingen van vervangings- en andere programma's, die naar verwachting nodig zijn om de beleidsvoornemens te realiseren. Deze ramingen zijn veelal nog niet uitgewerkt naar afzonderlijke projecten. Het bestuur heeft nog geen krediet verstrekt. De verwachte realisatie is 75% (concernbrede korting) en de kapitaallasten worden voor 75% meegerekend in de exploitatiekosten van MJP en begroting.